

ELS EFECTES DE LES GUERRES DE LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XVII SOBRE LA MONEDA CATALANA A PARTIR DE LA DOCUMENTACIÓ DE LA CATEDRAL DE GIRONA*

NARCÍS DE PUIG I DE TRAVER

Becari de Recerca de la UdG

Les guerres sempre s'han caracteritzat, a part dels inevitables enfrontaments entre els bàndols oposats, per perjudicar de forma cruel la majoria de la població, malgrat no participar-hi de forma activa. El període cronològic que abraça aquest estudi es caracteritza per la proliferació de conflictes bèl·lics entre la monarquies espanyola i francesa, que tingueren al Principat de Catalunya un dels seus escenaris¹. En resultaren especialment afectades les

* Aquesta comunicació és un fragment del Treball de Recerca de doctorat *L'Armari i les Pabordies de la Seu de Girona durant l'Edat moderna. Un exemple de comptabilitat senyorial* del mateix autor.

¹ BUSQUETS, Joan, *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La Crònica de Jeroni de Real (1626-1643)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, 2 vols. Del mateix autor "Població i societat a la Girona del segle XVII. El testimoni de Jeroni de Real", dins ALBERCH, Ramon, BUSQUETS, Joan, CASTELLS, Narcís, CLARA, Josep, SIMON, Antoni, *Girona a l'època moderna: demografia i història*. Estudi General. Revista del C.U.G., Girona, 1982, p. 85-106. ELLIOTT, J. H., *La revolta catalana*, Vicens Vives, Barcelona, 1966, i SANABRE, J. *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*, Real Academia de Buenas Letras, Barcelona, 1956. La primera ens acosta a la Girona de l'època. Les dues darreres obres ofereixen una inestimable visió dels fets succeïts a Catalunya abans i durant la Guerra dels Segadors, respectivament. Com a recull de dietaris que es refereixin a aquests fets: PLADEVALL, Antoni, i SIMON, Antoni, *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1986.

comarques gironines, que havien esdevingut frontera entre les dues monarquies arran de l'anomenada *Pau dels Pirineus* que en 1659 va entregar els comtats del Rosselló i la Cerdanya a França. Els efectes de les guerres sobre la població podien ser de caràcter i conseqüències immediates, com ara els allotjaments de tropes, saquejos, violacions, sacrilegis i assassinats brutals, per exemple. O bé les seves conseqüències poden tenir un caràcter més estructural, com ara tenir efectes a mitjà i llarg termini sobre l'economia d'un país. Són d'aquesta segona mena les que tractarem a continuació.

LES GUERRES DELS SEGADORS I DE SEPARACIÓ (1640-1659): SISENS, ARDITS, PLATA I UNA ALTRA VEGADA ARDITS.

Prou conegut per tothom és el desenvolupament i el posterior desenllaç de les successives guerres dels Segadors i de Separació que van alterar la pau de Catalunya en el pas de la primera a la segona meitat del segle XVII. El daltabaix polític; el passeig continu de tropes, ara castellanes adés franceses, amunt i avall del Principat², amb els abusos i vexacions que comportaven a la població; la pesta de 1650³; la crisi de subsistències que tot plegat provocà, i la consegüent inflació afectaren sense miraments l'economia de tot el país. La del Capítol de la Catedral de Girona no fou cap excepció.

Durant la guerra dels Segadors, i a causa de la manca de numerari, es procedí a encunyar massivament *sisens*, monedes que quan es crearen, durant el segle XV, tenien un valor equivalent a sis diners. El seu valor oscil·là al llarg de la primera meitat del segle XVII. Al final de la guerra la seva cotització havia baixat fins al nivell que el seu valor equivalia només a un diner i mig. Aleshores les autoritats els reconvertiren en ardits⁴ de molt baixa llei, donant-

² DOMÍNGUEZ ORTIZ, A., *Crisis y decadencia de la España de los Austrias*, Barcelona, 1969, p. 159.

³ CLARA, Josep, "La pesta de 1650. La desigualtat davant la mort i aspectes religiosos", a A.V. *Girona a l'època moderna...*, p. 165-188.

⁴ Moneda de billó de circulació més usual a Catalunya durant els segles XVII i XVIII, a CRUSAFONT i SABATER, Miquel, *Història de la Moneda catalana. Interpretació i criteris metodològics*, Crítica, Barcelona, 1996, p. 171 a 197. Del mateix autor *Història de la moneda de la Guerra dels Segadors (Primera República Catalana), 1640-1652*, Barcelona, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, Institut d'Estudis Catalans, 2001.

los el valor d'un diner. D'aquests fets n'he trobat notícies a les fonts consultades. El *Llibre de Comtes de diferents administracions*, en dóna testimoni quan s'hi anota que l'administrador de la Pabordia de Juny va rebre la quantitat de 48 ll. y per la reducció que succehí en dit temps per la R. Audiència feta, de no valer cada ardit sinó un diner les 48 lliures passaren a tenir el valor de 24 ll.⁵ El resultat més vistent de la reducció fou el de dividir per la meitat el valor de la moneda.

Posteriorment la inestabilitat econòmica provocada pels conflictes bèl·lics derivà en una profunda inestabilitat monetària. Altrament és prou versemblant que aquesta fou la causa que provocà que amb posterioritat a la conversió dels sisens en ardots es decidís convertir aquests en plata: per assegurar el valor del diner es va prendre com a referent aquest metall noble. En el moment que vaig localitzar el *Llibre Gros*, en iniciar el seu buidatge vaig trobar que en determinats punts es feia constar que la quantitat que es pagava en concepte d'arrendament era en *moneda de plata*⁶. Aquest fet era força estrany, ja que el més habitual és que les quantitats estiguin expressades en lliures, sous i diners, sense cap més consideració, o com a molt, que estiguin expressades primer amb l'espècie monetària amb la qual es va efectuar el pagament i, a continuació, el seu valor en lliures, com per exemple el cas dels fruits de la Vall d'Aro, que en 1664-65 no foren arrendats, i la Pabordia de Juliol rebé, entre altres coses, 10 dobles d'or, que tenien un valor de 55 lliures⁷. Per altra banda, algunes de les anotacions que feien referència a determinats ingressos o despeses expressaven la xifra original en *ardits* que a continuació eren transformats en plata, a fi i efecte que els comptes es trobessin expressats en la mateixa unitat. El fet que em va fer adonar que hi havia quelcom que no acabava de lligar va ser que en aquestes anotacions es deia que tantes lliures en moneda d'ardits tenien el seu equivalent en una xifra inferior en plata, quan es passava dels ardots a la plata. O a l'inrevés, quan la plata es passava a ardots.

⁵ L'anotació completa diu: *A 11 de desembre 1654 havem rebut del señor Cange. Miql. Gou. Administrador de dita Pabordria, vint y quatre lliures ab Ardots les quals procehiren de 48 ll. s. que hauie rebudas de dita moneda valent lo ardit dos diners, y per la reducció que succehí en dit temps per la R. Audiència feta, de no valer cada ardit sinó un diner, se reduiran ditas 48 ll. s. a las ditas vint y quatre, diem 24 ll. s.* ACG, *Llibre de Comtes de diferents administracions*...

⁶ AGG, *Comptes de Pabordrias, 1661-1700*, Comptes de la Pabordia de Juny (1661-62), f. 1-2. D'ara endavant *Llibre gros*.

⁷ AGG, *Llibre gros*, f. 55.

Els comptes de la Pabordia de Juliol de 1662-63 exemplifiquen la primera possibilitat quan anoten un ingrés extraordinari de 16 ll. *de ardots* que seguidament són reduïdes a plata amb un valor de 10 ll. 13 s. 4 d.⁸ Aleshores resultava que dues quantitats diferents, però sempre expressades en lliures, sous i diners, podien tenir el mateix valor intrínsec. El que determinava el seu valor no era la xifra que la representava sinó el metall que prenia com a referent. De manera que ens trobàvem davant de dues unitats aparentment iguals, les lliures, però en realitat diferents. Les lliures donades en plata i les lliures donades en ardots tenien un valor diferent.

Basant-me en la documentació a què he tingut accés, puc dir que :

El *Llibre Gros* que, amb alguna excepció, recull els comptes de les Pabordies entre 1661 i 1700, esmenta les lliures, sous i diners en moneda de plata als primers anys. En algunes ocasions fa referència a algunes transaccions fetes en ardots, que en el compte final són anotades en plata. De seguida, però, es passa als ardots, de manera que tant ingressos com despeses són anotats en aquesta espècie. Tot i això subsisteixen durant dos o tres anys, i en alguna de les Pabordies, alguns pagaments, com els arrendaments de delmes, que responen a contractes realitzats en anys anteriors, i que per tant estan fets en moneda de plata, però que en consonància amb la nova situació es redueixen a ardots.

Per la seva banda, el *Llibre de comtes de diferents Administracions*⁹, que només recull els comptes de cinc de les nou pabordies, expressa les quantitats en *moneda de plata*, tot i que l'efectiu que li era entregat podia ser en ardots i en altres espècies monetàries¹⁰. El motiu és que simplement l'àmbit que abarca l'expressió *ardits* no es limita al nom d'un tipus determinat de moneda, sinó que també afecta l'aliatge que serveix de base o referent monetari. Així doncs, sota l'encapçalament de cada any que indica la Pabordia de què es tracta, hi figura la següent expressió *Són los pñts comtes en moneda de Plata, o, son valor a rº de 3 s. de ardots per quiscun real de plata*. Això indica que cada 3 sous d'ardits equivalen a 1 ral de plata, o el que és el mateix, cada 3

⁸ AGG, *Llibre gros*, f. 49 v.-52.

⁹ *Llibre de comptes de diferents Administracions, del any 1654 á 1662*, A.C.G.

¹⁰ En 1660 els arrendataris del delme de Celrà pagaren les 400 ll. de plata de l'arrendament en dobles i rals de vuit.

sous d'ardits valen 2 sous de plata. És la relació "1,5x en ardits = x en plata", aquesta vegada expressada de forma explícita per les fonts. Per altra banda, el mateix *Llibre* recull, essent fidel al seu títol, els comptes d'altres administracions com ara la del Ferial, la del Vestuari, la de la Sagristia Comuna de la Seu, la de les Capellanies i la de *las capas, salve Regina, Presas, y censals del oli*¹¹, totes també *ab moneda de plata*. La cronologia d'aquestes altres administracions va una mica més enrere que la de les pabordies i la de l'Armari, fet que permet seguir amb més detall l'evolució dels fets:

- Els comptes de la Sagristia Comuna de la Seu¹² de 1652-54, i els del Vestuari corresponents a 1653-54 són en *moneda corrent de ardits*.

- Els de l'Armari, el Vestuari i les Capellanies, a partir de 1654-1655 ja apareixen anotats en *moneda de plata*, per bé que en aquests darrers es fa l' aclariment que *foren arrendats ab sisens, y als orde del molt Illtre. Capol. foren reduïts al quart ab bona moneda o son valor*, o sigui en plata. Pel que sembla, en 1652 es van arrendar aquestes rendes per un període de tres anys. Sense saber amb exactitud què es va esdevenir, és molt probable que, si no les guerres directament, sí les seves conseqüències, van provocar que la seva vigència es veiés reduïda a un any, i el 23 d'abril de l'any següent, se signava un nou contracte per tres anys més. Aquesta vegada s'adverteix que *...los presents comptes foren arrendats ab diferens monedas, les quals foren reduïdas ab moneda bona*, de plata, *a raó de 3 ll. 4 s. la dopla*¹³. S'acceptaven les diferents espècies monetàries que circulaven pel Principat, que s'anotaven als comptes, per seguidament ser unificades mitjançant la seva conversió en moneda de plata. Els comptes de 1654-55 ho especifiquen quan diuen, referint-s'hi, que havien de ser abonats en *reals de vuýt*, i el més important, que *se reduexen ab lliuras de deu reals*, o de plata¹⁴, tal com apareixen a la definició de dits comptes.

¹¹ Aquesta darrera a partir del foli 132.

¹² *Fundada per lo q. Sr. Don Jaume Agullana, Ardiaca i cange. de dita Iglésia y cansaller de Catalunya*, ACG, *Llibre de comtes...*, f. 87.

¹³ ACG, *Llibre de comtes...* Els comptes de 1652-53 i 1653-54 es troben en un quadern solt, sense numeració, situat entre els folis 155 v. i 156. Els de 1654-55 fan referència, entre d'altres, als fets en 1653-54, en el foli 156 v.

¹⁴ El *Llibre Gros* ho confirma quan en l'arrendament de Capmany fet el 9 d'abril de 1660 s'estableix el preu per 30 ll. de plata, valent la lliura 10 rals de plata. *Llibre Gros*, f. 47-49.

- A partir d'aquesta data les *differentes administracions* recullen els comptes en *moneda de plata, o son valor*. Només hi ha el cas de la Sagristia Comuna, que des de 1652-54 els recollí en ardits, sense optar mai per l'argent¹⁵.

- A partir de 1659-60 la plata comença a desaparèixer de forma gradual dels comptes. El *Llibre de comtes de differentes administracions* recull les primeres referències del Ferial a partir de 1659-60, any en què els comptes s'anotaren en *ardits moneda corrent*¹⁶ En general, però, la majoria d'administracions continuà recollint-los en plata fins als primers anys de la dècada de 1660.

Per la seva banda el *Llibre Gros* recull els comptes en moneda de plata. A partir dels primers anys seixantes, mentre algunes pabordies mantenen la plata, d'altres ja adopten els ardits. Finalment es passa als ardits, espècie monetària que perdurarà en la resta del període estudiat.

Resumint:

- Als anys cinquantes les quantitats s'expressaven "en moneda de sisens", i en passar-se a ardits van perdre la meitat del seu valor nominal.

- A partir de 1654 les quantitats expressades en ardits es passen a plata.

- A partir de 1661-62, o fins i tot més tard, segons la pabordia, es converteix el valor de la plata en ardits: el valor nominal es multiplica per 1,5 ja que 1 ll. en plata equival a 1,5 ll en ardits.

El que és important és el diferent valor efectiu entre una lliura de plata i una en ardits. Aquestes fonts fan la distinció entre unes i altres, almenys fins als primers anys 60. A partir d'aleshores cal suposar que seran en ardits. Aquesta darrera suposició es basa en l'observació del salari dels oïdors de comptes durant aquest període. Ja en 1656-57, als comptes de la Pabordia de Novembre, aquest era d'1 ll. 4 s. de plata, que es convertiren en 1 ll. 16 s. quan es començaren a expressar en ardits¹⁷. Es mantingueren en aquesta quantitat fins a 1700, el darrer any del període estudiat. El diferent valor entre unes i altres es manifesta de forma explícita en un curt període cronològic. Un exemple, dels molts que ens ofereix el *Llibre Gros*, ens fa saber que en 1663 s'arrendaren els fruits de les parròquies de Corts i Mata per un període de tres

¹⁵ *Llibre de Comtes...*, f. 87-127.

¹⁶ *Llibre de Comtes...*, f. 281 v.

¹⁷ 1 ll. 4 s. ; 1 ll. 4 s. plata que en ardits són 1 ll. 16 s. *Llibre Gros*, f. 292-292 v.

anys a Joan Belloch, Josep Armada, Joan Cerbià i Miquel Sarquella, paraires de Banyoles, per 128 ll. 10 s. Al cap d'un any, en 1664-65 aquestes 128,5 lliures ja s'havien convertit en 192 lliures 15 sous¹⁸. La xifra és sensiblement superior i això no obstant no indica un increment, que podria ser qualificat de substanciós, de la renda de la Pabordia de Gener. Simplement mostra la diferència que hi ha entre dues quantitats, la primera expressada en lliures de plata i la segona en lliures en ardots, que mostren un mateix valor intrínsec. El mateix valor expressat en xifres diferents i, això és l'important perquè ho matissa, en dues menes de lliures. La constatació del fet presentat en aquest exemple no presenta gaire dificultats, ja que si en 1663-64 el mateix Llibre Gros només esmenta les lliures de plata, en el següent any, després de fer-ne el recordatori pertinent al costat d'altres detalls del contracte, les reconverteix directament en ardots. Ara bé, en la immensa majoria dels documents coetanis no es fa aquesta distinció. En alguns es pot parlar de lliures de plata, en d'altres de lliures donades en *moneda corrent*, però fins ara no s'ha donat la notícia d'haver-ne localitzat cap, que segur que existeix, que estableixi una relació entre ambdues a partir de constatar les seves diferències. D'aquesta manera és possible que s'hagi atorgat el mateix valor a xifres aparentment iguals, però en realitat diferents, o una rellevància distinta a xifres aparentment molt diferents, però amb un valor similar, per obtenir conclusions sobre determinats aspectes, que malgrat afectar uns pocs anys, poden contenir algun error que en sigui conseqüència.

¹⁸ ACG, *Llibre Gros*... f. 344 i 345 v.